

Keith Lowe: PODIVJANA CELINA

Prevod: Breda Biščak;

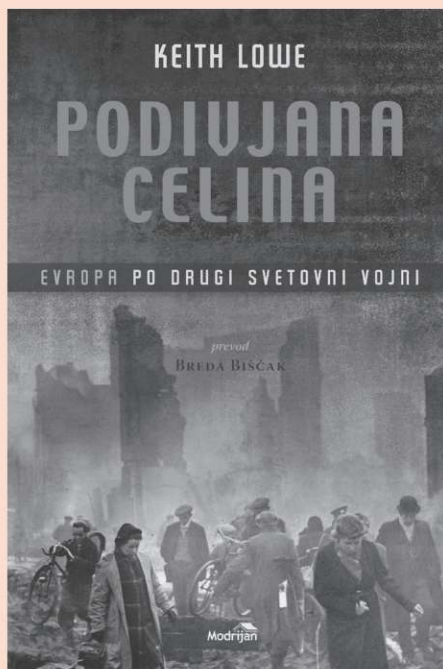
Modrijan, 2014;

470 str.

Kaj pomeni konec vojne?

Devetega maja pred sedemdeseti leti se je v Evropi končala druga svetovna vojna (za tiste, ki se niso ravnali po moskovskem času, je bilo to en dan prej, torej osmega maja). Ta podatek je znan skorajda vsakomur, gre pa za datum brezpogojne nemške predaje zaveznikom po sovjetski zasedbi Berlina. Čeprav so datumi vstopa v vojno za posamezne države različni, vsi v Evropi praznujejo osmi oziroma deveti maj kot obletnico njenega zaključka. Dejansko pa je to datum konca bitke med Nemčijo in Sovjetsko zvezo na vzhodni fronti, na kateri je umrlo okoli 40 % vseh žrtev te vojne. Bitke, ki se je bila na ozemlju, kjer so različni slovanski narodi in Judje stoletja sobivali, v mnogih mestih tudi skupaj z Nemci; na ozemlju, ki so ga najprej zasedli nacisti, zatem pa še sovjeti, in za vedno spremenili pokrajino srednje in vzhodne Evrope. Do konca vojne so judovsko prebivalstvo skorajda popolnoma iztrebili, tamkajšnje Nemce pregnali v novo Nemčijo, slovanski narodi pa so si etnično izčistili vsak svojo državo. Zgodilo pa se je še veliko več. Samo v prvih petih povojnih letih smo bili priča izjemno brutalnim maščevanjem, pobojem prebivalstva celotnih pokrajin in ideoloških nasprotnikov. Izraz povojni poboji ima v Sloveniji še vedno nelagodne asociacije, pri čemer največje vzbuja ravno obseg tega početja. Povojni poboji niso posebnost slovenskega ozemlja, so prej pravilo tega evropskega obdobja, njihova pogostost pa je odvisna od medvojne zatiranja. Čehi in Poljaki so izgnali Nemce, Ukrajinci so pobijali Poljake, nato so Poljaki pobijali Ukrajince. Po vojni so Poljaki v operaciji Visla po državi razselili in nasilno asimilirali preostale Ukrajince. Že pred tem so Nemci poskrbeli za izbris Judov, nič dobrega pa se ni godilo niti preživelim, saj so si njihovo lastnino že prisvojili drugi, ki so na njih le osorno gledali, ponekod tudi znova izvajali pogrome. Preživelim ni ostalo nič, kar je tudi eden od glavnih vzrokov za nastanek Izraela.

Poleg tega so bili tu milijoni razseljenih, ki so

jih pripeljali v Nemčijo na prisilno delo. Zdaj so se morali vrniti domov preko ozemlja s skoraj povsem uničeno cestno in železniško infrastrukturo. Po drugi strani so v Nemčijo deportirali sedem milijonov Nemcev, večinoma iz nemškega ozemlja, ki so ga zavezniki dodelili Poljski v zameno za prej poljska področja, ki so zdaj postala sovjetska.

Po vojni je bilo posiljenih na milijone žensk, med njimi vsaj dva milijona Nemk. Posilstva so predstavljala ultimativno maščevanje za vojne krivice. Mnogokrat so bili poleg žensk prizadeti tudi moški, ki so morali gledati zlorabljanje svojih žena, mater ali hčera, kar je le še povečevalo njihovo nemoč. Zaradi posilstev se je rodilo tudi več kot milijon otrok, ki jih skupnost ni sprejela, pogosto pa tudi same matere ne. Ob koncu vojne so cele pokrajine ostale brez moških, na milijone otrok pa brez staršev – kar je verjetno tudi eden ključnih razlogov za vpeljavo socialne države, saj preprosto ni bilo nikogar, ki bi lahko prevzel nalogo njihovih skrbnikov.

Še posebej ubijalska je bila vseprisotna lakota, saj hrane preprosto ni bilo. Razširila se je prostitucija v zameno za konzervo mesa. Lakota je bila ponekod skorajda bolj smrtonosna od samih vojaških spopadov: tako je bilo v Grčiji od 410.000 žrtev vsaj 250.000 mrtvih zaradi lakote. Prav tako so izstradali milijone vojnih ujetnikov. Nekateri vojaki so preživeli

bitke, nazadnje pa umrli od lakote na ograjeni zemlji, kjer ni bilo več travne bilke, ki bi jo lahko pojedli.

Kar obeležujemo kot konec vojne, je v resnici konec vojaškega spopada med zavezniki in silami osi, to je konec temeljnega spopada. Sami boji so se namreč nadaljevali: v Ukrajini so se še v petdesetih, v Litvi pa vse do konca sedemdesetih let borili proti sovjetski zasedbi; kot nadaljevanje spopadov lahko označimo tudi grško državljansko vojno in jugoslovanske poboje. Konec vojne torej ni prinesel slavnostnega trenutka, v katerem bi se končale vse grozote, življenje pa bi se hitro in mirno vrnilo v svoje tirnice. Ravno nasprotno. Ponekod je bil to šele pravi začetek grozljivega. Vse je bilo uničeno. Lotiti se je bilo treba rekonstrukcije – tako materialne kot tudi družbene in politične infrastrukture. In ker ni bilo skorajda ničesar, na kar bi se lahko oprli, saj je vladalo brezvladje, je moral biti družbeni red vpeljan na silo. Vojna niso samo bojujoče se vojske, temveč tudi vsa za to potrebna logistika, specifičnost druge svetovne vojne pa je prav v tem, da so se poleg vojske borili tudi narodi in ideologije. To pomeni, da so bili v vojno vpleteni vsi, spopad dveh vojsk pa je bil le njen majhen del. Stopnja vpletenosti celotne populacije se je dejansko razkrila šele v grozotah povojnega obdobja, ko so vojni davek bolj kot vojaki plačevali vsi ostali; druga svetovna vojna namreč ni bila klasična vojna za ozemlja, temveč tudi vojna za narod, religijo in ideologijo. Skratka, vojna, ki je merila na družbeno spremembo, do katere je potem tudi prišlo, naj je bila ta dobra ali slaba. Konec vojne zato ni bil čas velikih herojev in zlih poražencev, temveč čas družbenega razkroja, vsestranskega maščevanja in polaganja računov, ki jih bo treba kasneje izbrisati, da bi na tej podlagi zrastle nova družba, temelječa na novih nacionalnih in ideoloških mitih.

V mitih, na katerih temelji povojni družbeni red, pa vedno nastopamo mi, ki smo dobri, in oni, ki so zli. Težava je v tem, da so tisti, ki jih ena skupina razume kot dobre, v očeh druge skupine slabi. Te razlike nastajajo predvsem zaradi izkrivljanja ali še posebej zamolčanja zgodovinskih dejstev – največ njih se veže prav na celotno petletno povojno obdobje. Knjiga Podivjana celina Keitha Loweja je dejansko

prvi natančni pregled dogajanja med letoma 1945 in 1949, ki vsebuje tudi vse zgoraj omenjene podatke. Za temeljno delo poveljnega obdobja se sicer šteje Poveljna Evropa Tonyja Judta, v kateri se avtor posveti poveljni polovici dvajsetega stoletja, s čemer je obseg prve poveljne petletke primerno majhen. Lowe pa je prvi, ki temu obdobju posveti celo knjigo.

Izjemno pomemben prispevek Lowovega dela je ravno celosten pogled na Evropo, ki ni omejena na zahodni del. Srednja in vzhodna Evropa sta prikazani kot prizorišče največjih bojev in najgrozljivejših poveljnih obračunov. Tam je nacističnemu terorju, ki je želel dobesedno izbrisati lokalno prebivalstvo, sledilo maščevanje Nemcem, zatem pa še nova, sovjetska okupacija. Tako Poljaki za resnični konec vojne smatrajo šele leto 1989. Ali kot zapiše Lowe: »Nacistični teror se je končal: komunistični se je šele začel.« Lowe pokaže, da je največji davek druge svetovne vojne uničenje sobivanja kultur oziroma narodov v srednji in vzhodni Evropi, kjer se vojna konča z bolj ali manj čistimi etničnimi državami in popolnim izbrisom judovskega prebivalstva. V tej luči lahko tudi jugoslovanska etnična čiščenja v devetdesetih razumemo kot zakasnelo polaganje računov oziroma kot dejanski konec druge svetovne vojne.

In če ostanemo na naših tleh, dogajanju na jugoslovanskih tleh Lowe posveti celotno poglavje z naslovom »Evropa v malem«, v uvodnem delu pa zapiše: »V Jugoslaviji so se zgodile nekatere najbolj nasilne stvari v Evropi, tako med vojno in po njej.« In malo naprej: »Druga svetovna vojna v Jugoslaviji in obdobje po njej je ena najbolj zapletenih tematik v zgodovini dvajsetega stoletja; gre za področje, kjer človek zlahka naleti na mino, naj gre za moralo ali zgodovino.« Lowe krvoločnost na področju Jugoslavije postavi v vseevropski kontekst, ko pokaže, da so se podobne zadeve dogajale tudi drugje; vseeno pa poudari, da 70.000 pobitih ljudi, ki so jih komunisti šteli za nasprotnike, desetkrat presega število pobitih v Italiji in dvajsetkrat tistih v Franciji. Za jugoslovansko specifično navaja politično motiviranost nasilja: revolucija je bila ideološka, predvsem pa je bila glavna eksekutorka sama država, ne pa skupine izven državnega nadzora, kar je bila praksa drugje. V Jugoslaviji so uvideli

neučinkovitost sodišč, ki so jih za obračunanje s kolaboranti ustanovili v Franciji in Italiji; ta so na koncu bolj kot s fašisti obračunala s samimi partizani. Z besedami Milovana Djilas, citiranimi v knjigi: »V razdejani Jugoslaviji je vladal kaos. Civilne uprave pravzaprav ni bilo. Nikakor ni bilo mogoče ustrezno preiskati primerov teh 20–30.000 ljudi. Zato je bilo najlažje vse postreliti, in s tem je bila zadeva rešena.«

Druga svetovna vojna torej ni bila le vojna zaveznikov proti silam osi; to je bil le osnovni okvir, ki je odprl možnost za mnoge manjše državljanske, medetnične in medideološke vojne. Te se niso končale s podpisom nemške kapitulacije, saj z njo niso imele kaj prida za opravičiti. Sovjetska zasedba celotne Vzhodne Evrope ni toliko vezana na Tretji Rajh kot na prazen prostor, ki je nastal z njegovim odhodom. Enako velja za ameriško kontrolo Zahodne Evrope. Poveljno jezo in izstradanost so na eni strani dobro izkoristili komunisti, na drugi pa nacionalisti, oboje pa je rezultiralo v pobojih in izgonih drugače mislečih oziroma pripadnikov drugih narodnosti. Vsi ti poboji, stradanje in maščevanje pa niso skladni z narativi nacionalnih mitov in zato se o poveljnem obdobju sploh ni pisalo. Vse kaže, da je bilo za popis dogajanja v tistem obdobju potrebnih kar 70 let. Kot poudari avtor: današnja Evropa se je rodila iz poveljnega kaosa, ne pa iz same vojne; rodila se je iz načinov soočanja s kaosom, ki je ostal po oboroženem spopadu in ki je prizadejal celotno prebivalstvo, ti pa so bili v resnici ključni del vojne. Nobelova nagrada za mir, ki jo je prejela Evropska unija, se zdi po branju Podivjane celine veliko tehtnejša odločitev.

BLAŽ KOSOVEL

**PODPRITE
NEODVISNE
MEDIJE.**

razpotja.si/donirajte

**JAVNI
INTERES
VABILO
K PISANJU
ZA
ZIMSKO
ŠTEVILKO
REVIJE
RAZPOTJA**

**ROK ZA
ODDAJO
PRISPEVKOV
25. 11. 2015**

www.razpotja.si

